

Türkiye'de Tanatoturizm ve Hafıza Mekânları

Trajedi, Miras ve Etik

Editör: Tuğçe ÖZOĞUL BALLYALI

Editör: Doç. Dr. Tuğçe ÖZOĞUL BALYALI

TÜRKİYE'DE TANATOTURİZM VE HAFIZA MEKÂNLARI
Trajedi, Miras ve Etik

ISBN 978-625-8789-70-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Temmuz 2026, Ankara

Yayın-Proje: İlayda Arslan
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

İnsanoğlunun mekânla kurduğu ilişki, yalnızca bir aidiyet ya da estetik arayıştan ibaret değildir; mekân, aynı zamanda insan hafızasının, trajedilerinin, yasının ve varoluşsal krizlerinin somutlaştığı bir sahnedir. Ölüm, tarih boyunca insanlığın en büyük gizemi ve kaçınılmaz gerçeği olarak kültürleri, ritüelleri ve toplumsal yapıları şekillendirmiştir. Ancak modernitenin getirdiği sosyolojik dönüşüm, ölümü Orta Çağ'ın o her an göz önünde olan "kamusal" çehresinden kopararak modern dünyanın arkasına saklanan, "gizlenen" bir olguya dönüştürmüştür. İşte tam da bu gizleme çabasının ortasında, insanın acıya, geçmişin trajedilerine ve ölümün geride bıraktığı izlere duyduğu o derin, karanlık merak; insanı bu mekânları aramaya, ziyaret etmeye ve anlamlandırmaya itmektedir.

Turizm literatüründe "Karanlık Turizm" (Dark Tourism), "Keder Turizmi" (Grief Tourism) ya da en rafine tanımıyla "Tanatoturizm" olarak karşılık bulan bu yönelim; salt bir seyahat pratiği olmanın ötesinde, geçmişle yüzleşmenin, kolektif hafızayı tazelemenin ve ahlaki sınırları yeniden çizmenin sancılı bir yolculuğudur. Elinizdeki bu kitap, coğrafyası gereği medeniyetlerin yükselişine, yıkılışına, büyük savaşlara, zorunlu göçlere ve yıkıcı doğal afetlere tanıklık etmiş olan Türkiye'nin tanatoturizm potansiyelini ve hafıza mekânlarını ilk kez bu denli kapsamlı, disiplinlerarası ve etik bir süzgeçten geçirerek ele almaktadır.

Kitap, okuyucuyu öncelikle tanatoturizmin teorik ve kavramsal sınırlarında bir yolculuğa çıkararak ölümün sosyolojik evrimini ve mekânların bu spektrumdaki yerini sorgulamaktadır. Ardından, Türkiye'nin kolektif belleğinde silinmez izler bırakan somut ve somut olmayan miras alanlarına odaklanmaktadır. Gelibolu'nun mermi kovanlarından süzülen katmanlı savaş alanı arkeolojisinden, Ulucanlar ve Sinop cezaevlerinin Foucaultyen birer heterotopya olarak disiplin ve sergi nesnesine dönüşmesine; 6 Şubat Depremi gibi henüz dumanı tüten, devam eden toplumsal travmaların turizmle olan hassas ve sancılı ilişkisinden, Kayaköy'ün mübadele sonrası sessizliğindeki harabe estetiğine kadar çok geniş bir panorama sunulmaktadır.

Ancak bu eser, mekânları sadece turistik birer çekim noktası olarak betimlemekle kalmıyor; madalyonun diğer yüzünü çevirerek “tüketim psikolojisini” ve “etiği” tartışmanın merkezine oturtuyor. Dijital çağın getirdiği “uygunsuz selfie” krizlerinden mağdur haklarına, rehberlerin dilindeki ajitasyondan yerel halkın birer “izlenen özneye” dönüşme riskine kadar, popüler kültürün karanlık mirası metalaştırma eğilimine güçlü bir akademik şerh düşüyor. Kitabın özgün yanlarından biri de, ölümü sadece taş binalarda ve savaş alanlarında değil; cenaze yemeklerinden helva ritüellerine, ağıtlardan mezarlık kültürüne uzanan “gastromomik bellek” ve somut olmayan miras üzerinden de yakalamasıdır. Tüm bu teorik, ampirik ve etik tartışmalar, nihayetinde politika yapıcılar ve yerel yönetimler için sürdürülebilir bir yönetim modeli ve Türkiye için “Milli Hafıza Rotaları” önerisiyle somut bir vizyon belgesine dönüşmektedir.

Bu kitap; tanatoturizmi bir tüketim nesnesi olarak değil, bir hafıza aktarımı, saygı duruşu ve sürdürülebilir bir yönetim modeli olarak kurgulayan tüm yazarların ortak vizyonunun ürünüdür. Editörlüğünü üstlendiğim bu eserin, Türkiye’deki turizm literatürüne yeni bir soluk getirmesini, geçmişin acılarını anlamaya çalışırken geleceğe etik ve sürdürülebilir bir miras bırakma çabasına katkı sunmasını temenni ediyorum. Hafızanın mekânla, mekânın insanla buluştuğu bu zorlu ama bir o kadar da zihin açıcı yolculukta tüm okuyuculara esin verici okumalar dilerim.

Editör Doç. Dr. Tuğçe ÖZOĞUL BALYALI

Temmuz 2026

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Tuğçe ÖZOĞUL BALYALI

1. Bölüm: Tanatoturizm: Teorik Çerçeve ve Kavramsal Sınırlar

Dr. Deniz ATEŞ AKKAYA

ORCID No: 0000-0002-8373-7328

Doç. Dr. Öznur AKGİŞ İLHAN, Kırşehir Ahievran Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7224-8353

2. Bölüm: Savaş Alanları ve Kolektif Hafıza: Mekânsal Bir Palimpsest Olarak Gelibolu

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır İnanç ÖZKAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7665-6765

Bil. Uzm. Ahmet EDİS

ORCID No: 0000-0002-1945-2141

3. Bölüm: Hapishaneden Müze ve Otele: Ulucanlar ve Sinop Örneği

Arş. Gör. Dr. Ezgi BAYRAM ÖZ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5391-6248

4. Bölüm: Afet Turizmi ve Kolektif Travma: 6 Şubat Depremleri Sonrası Mekânsal Dönüşüm

Dr. Öğr. Üyesi Begüm İLBAY VATAN

Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1270-6660

5. Bölüm: Türkiye'nin "Hayalet" Köyleri ve Göç Mirası: Kayaköy Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Emre KARADUMAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2921-8295

6. Bölüm: Somut Olmayan Miras: Yas Ritüelleri ve Gastronomik Bellek

Doç. Dr. Önder YAYLA, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7967-1805

Öğr. Gör. Şeyda YAYLA, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3412-6309

7. Bölüm: Sürdürülebilir Bir “Tanatoturizm” Yönetim Modeli

Türkiye’de Hafıza Mekânları, Koruma Rejimi ve

Millî Hafıza Rotaları

Öğr. Gör. Mehmet Doğan ÖZ, Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0009-0009-4780-7606

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM TANATOTURİZM: TEORİK ÇERÇEVE VE KAVRAMSAL SINIRLAR

Giriş.....	1
Tanatoturizm Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	2
Ölüm ve Kutsal Yolculukların Tarihsel Kökenleri	2
Modern Dönemde Ölüm Mekânlarının Ziyaret Edilmeye Başlanması	4
Ölümün Turistik Bir Deneyim Olarak Görünür Hale Gelmesi	5
Tanatoturizm Kavramının Akademik Literatüre Girişi	6
Tanatoturizmin Kavramsal Sınırları	8
Tanatoturizm Türleri.....	10
Savaş Alanı ve Askerî Miras Turizmi	10
Soykırım ve Toplu Ölüm Mekânları Turizmi	11
Felaket ve Afet Turizmi.....	12
Mezarlık ve Anıt Turizmi	13
Suç ve Cinayet Turizmi	14
Karanlık Müzeler ve Ölüm Sergileri	15
Popüler Kültür ve Ünlü Ölüm Mekânları.....	15
Spiritüel ve Dini Ölüm Mekânları.....	17
Dijital ve Sanal Tanatoturizm.....	17
Tanatoturizme Yönelik Eleştiriler ve Güncel Tartışmalar	18
Sonuç.....	19
Kaynakça.....	20

2. BÖLÜM

SAVAŞ ALANLARI VE KOLEKTİF HAFIZA: MEKÂNSAL BİR PALİMPSEST OLARAK GELİBOLU

Giriş.....	24
Savaşın Hafıza Katmanları: Tanatoturizm Perspektifinden	
Savaş Alanları Turizmi.....	26
Mekânsal Bir Palimpsest Olarak Savaş Alanları: Hafızanın Üst Üste	
Binen Katmanları	30
Çanakkale Gelibolu Savaş Alanlarının Çok Katmanlılığının	
Değerlendirilmesi.....	33
Savaş Alanlarında Duygusal Deneyimler ve Ziyaretçi Psikolojisi.....	36
Bellek Mekânlarında Kolektif Hafıza ve Ulusal Kimliğin	
Yeniden Üretimi.....	38
Trajedinin Tüketimi ve Etik İkilemler: Ölümün Gölgesinde	
Ziyaretçi Davranışları	40
Sonuç.....	41
Kaynakça.....	42

3. BÖLÜM

HAPİSHANEDEN MÜZE VE OTELE: ULUCANLAR VE SİNOP ÖRNEĞİ

Giriş.....	49
Disiplin ve Cezalandırma Mekânı Olan Ulucanlar ve Sinop	
Cezaevlerinin Dönüşümü	51
Foucault’nun Heterotopyası	51
Kolektif Bellek, Walter Benjamin ve Miras Alanlarında	
Aura Tartışması.....	53
Dönüşüm Sürecinin Teorik ve Kavramsal Çerçevesi.....	55
Sonuç.....	63
Kaynakça.....	64

4. BÖLÜM

AFET TURİZMİ VE KOLEKTİF TRAVMA: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ SONRASI MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM

Giriş.....	67
Etik Sorumluluk ile Röntgeni Tüketim Arasında Afet Turizmi Motivasyonları.....	68
Enkazın Hafızası.....	70
Afet Turizminde “Zamansal Eşik”.....	72
Afet Turizminde Yerel Halkın Konumu: Nesne mi Aktör mü?.....	74
Afet Sonrası Mekânsal Yeniden Üretim ve Turistikleşme Dinamikleri.....	76
Afet Turizminde Etik Denge: Bir Model Önerisi.....	78
Sonuç.....	80
Kaynakça.....	81

5. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN “HAYALET” KÖYLERİ VE GÖÇ MİRASI: KAYAKÖY ÖRNEĞİ

Giriş.....	84
Mübadele ve Zorunlu Göçün Mekânsal İzleri: Kayaköy (Fethiye) Örneği Üzerinden Mimari Sessizlik.....	87
Harabe Estetiği (Ruin Lust): Yıkık Evlerin ve Kiliselerin Fotoğraflanma Arzusu.....	92
Kültürel Süreklilik: Gidenlerin Bıraktığı Boşluk ile Gelenlerin Kurduğu Yeni Yaşam Arasındaki Gerilim.....	95
Hayalet Köylerin Turizm Rotalarına Eklemlenme Biçimleri.....	98
Sonuç.....	102
Kaynakça.....	104

6. BÖLÜM

SOMUT OLMAYAN MİRAS: YAS RİTÜELLERİ VE GASTRONOMİK BELLEK

Giriş.....	106
Tanatoturizm, Hafıza ve Somut Olmayan Miras.....	108
Gastronomik Bellek: Ölüm, Yemek ve Hatırlama.....	112
Cenaze Yemekleri ve Taziye Sofraları.....	114
Helva Ritüeli, Mevlid İkrâmı, Lokma ve Adak.....	117
Mezarlık, Türbe ve Yatır Ziyaretlerinde Yiyecek Paylaşımı.....	120

Otantiklik, Ticarileşme ve Etik Sınırlar	122
Sonuç.....	125
Kaynakça.....	127

7. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR “TANATOTURİZM” YÖNETİM MODELİ

Türkiye’de Hafıza Mekânları, Koruma Rejimi ve Millî Hafıza Rotaları

Giriş.....	130
Türkiye’de Tanatoturizm	132
Hafıza Mekânlarının Yasal Statüsü ve Koruma Rejimi.....	134
Yerel Kalkınma, Topluluk Katılımı ve Topluluk Korunması	138
Beklenmedik Popülerleşme ve Kriz Yönetimi	141
Türkiye İçin Millî Hafıza Rotaları: Sınıflandırma, Model ve Yönetişim İlkeleri.....	146
Sınıflandırma Mantığı: Hangi Alan, Hangi Rota Rejimine Girer?.....	149
Öneri Model: Rota, Ağ ve Düğüm Mantıklarının Birlikte Kullanılması	150
Türkiye için Önerilen Rota Seti	152
Sonuç.....	157
Kaynakça.....	160
Editör ve Yazarlar Hakkında	162

1. BÖLÜM

TANATOTURİZM: TEORİK ÇERÇEVE VE KAVRAMSAL SINIRLAR

Dr. Deniz ATEŞ AKKAYA

ORCID No: 0000-0002-8373-7328

Doç. Dr. Öznur AKGİŞ İLHAN, Kırşehir Ahievran Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7224-8353

GİRİŞ

Ölüm yalnızca bir son mudur, yoksa bazı insanlar için bir destinasyonun başlangıcı mı? İnsanlar neden savaş alanlarını, mezarlıkları, felaket bölgelerini, toplu ölüm mekânlarını veya ünlü kişilerin ölüm yerlerini ziyaret eder? Bir trajedinin yaşandığı mekân nasıl turistik bir çekim merkezine dönüşür? Ölümün, acının ve kaybın sergilendiği bu alanlarda ziyaretçiler ne aramaktadır? Seyahatler çoğu zaman eğlenme, dinlenme ve haz odaklı deneyimlerle ilişkilendirilse de turist hareketlilikleri yalnızca bu motivasyonlarla açıklanamaz. Ölüm, savaş, felaket ve kolektif acıyla ilişkilendirilen mekânların giderek daha fazla ziyaret edilmesi, turizm araştırmalarında karanlık deneyimlere yönelik ilginin artmasına neden olmuştur (Light, 2017). Tanatoturizm de bu bağlamda ortaya çıkan önemli kavramlardan biridir.

Tanatoturizm, ölüm ve ölümlerle ilişkili bir olgu olmanın ötesinde, toplumların ölümle kurduğu ilişkiyi anlamaya katkı sağlayan önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır (Podoshen, 2013). Ölüm, acı ve trajik olayların turizm yoluyla nasıl deneyimlendiğini, yorumlandığını ve yönetildiğini ortaya koyması bakımından önemli bir araştırma alanıdır (Stone, 2012). Aynı zamanda ölüm, acı, hafıza ve

kültürel miras etrafında şekillenen kültürel, duygusal, etik ve politik süreçlerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Hartmann, 2014). Bununla birlikte tanatoturizm; ölümün metalaştırılması, gösterileştirilmesi, özgünlük ve acının önemsizleştirilmesi gibi çeşitli etik tartışmaları da gündeme getirmektedir (Clark, 2014). Bu nedenle tanatoturizm çalışmaları, eğitim, anma, ahlaki düşünme ve ulusal kimlik inşası gibi süreçlerin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır (Biran & Buda, 2018). Ayrıca konu; kolektif hafıza, miras, etik, hafıza mekânları, turizm coğrafyası, sosyoloji, psikoloji ve tarih gibi farklı disiplinlerle de yakından ilişkilidir.

Bu bölümde öncelikle tanatoturizm kavramının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişim süreci ele alınmaktadır. Ardından tanatoturizmin ilişkili kavramlarla olan bağlantıları değerlendirilerek kavramsal sınırları tartışılmaktadır. Daha sonra farklı tanatoturizm türleri literatürde yer alan örnekler çerçevesinde incelenmekte, son olarak ise tanatoturizme yönelik etik, politik ve kavramsal eleştiriler değerlendirilerek alandaki güncel tartışmalara ve gelecekteki araştırmalara ilişkin genel bir çerçeve sunulmaktadır.

TANATOTURİZM KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Ölüm ve Kutsal Yolculukların Tarihsel Kökenleri

Ölüm, herkesin paylaştığı ortak bir deneyim olmasının yanı sıra, diğer miras biçimlerinden daha uzun süredir turizmin bir unsuru olarak varlığını sürdürmektedir (Seaton, 1996). Ölümle ilişkili mekânlara yönelik ziyaretlerin kökeni modern turizm hareketlerinden çok daha eski dönemlere uzanmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca ölüm yalnızca biyolojik bir son olarak değil; kutsallık, hafıza, korku ve yeniden doğuşla ilişkilendirilen bir olgu olarak değerlendirilmiştir (Ariès, 1981). Bu nedenle mezarlar, türbeler ve kutsal emanetler tarih boyunca önemli ziyaret alanları arasında yer almıştır (Stone, 2005). Günümüzde tanatoturizm olarak kavramsallaştırılan seyahat biçimlerinin kökeni de bu hareketlilik pratiklerine dayanmaktadır (Seaton, 1996).